

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА БАЗІ МУЗЕЇВ ПРИ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

ЛЮДМИЛА ВИСОЦЬКА,
завідуюча відділом Сумського обласного
центру позашкільної освіти та роботи
з талановитою молоддю

Потяг суспільства до оновлення, до пізнання своїх історичних витоків, гармонізації й духовності знаходить своє виявлення в педагогічній практиці. Звернення до питань розвитку творчих здібностей, активного включення учнівської молоді в краєзнавчу роботу відображає прагнення авторів наблизитися у своїх науково-методичних дослідженнях до проблем сьогодення, взяти участь у пошуках нових, нетрадиційних шляхів залучення дітей та підлітків до пошукової, творчої діяльності.

Серед різних форм навчально-виховної роботи значну роль відіграють музеї. Вони є дієвим засобом у патріотичному вихованні учнівської молоді та джерелом додаткової інформації до вивчення програмного матеріалу. Музеї позитивно впливають на підвищення освітнього й культурного рівня учнівської та студентської молоді, сприяють залученню її до наукової діяльності, заохочують до вивчення та збереження історико-культурних пам'яток, природи рідного краю. Натурні експонати та реліквії викликають підвищений інтерес .

Музейні колекції пам'яток історії і природи, що несуть у собі інформацію і про минуле, і про діалектику сучасності, є необхідним ґрунтом для гармонійного розвитку особистості. Доступність, яскравість та емоційність достеменних свідків історії спричиняє потяг учнівської молоді до пізнання, збагачує її духовний світ. Зберігаючи історико-культурні, природні реліквії, учні набувають ціннісних орієнтирів, стверджують своє громадянство, розвиваються творчо.

Вивчення музейної справи, виховної функції музеїв просліджується в працях стародавніх філософів. Згадаймо „Закони” Платона, у яких мова йдеться

про стародавньоєгипетське мистецтво як засіб виховання молоді. Показово й те, що відомий Александрійський музейон був як науковим, так і вищим освітнім закладом.[6,5]

На нашу думку, важливим для розвитку теорії й практики музейної справи в системі освіти, усвідомлення сутності освітнього музею слід вважати висновок, зроблений педагогами минулого століття про те, що музей „...є засіб навчання, виховання, розвитку прихованих здібностей, а головне – вчить вчитися, вчити самого себе” [1,122] Сьогодні, коли мова йде про забезпечення безперервності в системі освіти, перетворення самоосвіти в повсякденну справу кожної людини, цей висновок є актуальним.

Зміст і форми виховної роботи музеїв навчальних закладів висвітлені у працях вітчизняних вчених Н.І.Ганнусенко, Ю.А.Омельченко, М.Л. Стрункої.

Аналіз діяльності музеїв при закладах освіти доводить важливе значення виховання та розвитку творчих здібностей молоді в процесі музейної роботи.

Музей при Глухівському учительському інституті (нині Глухівський державний педагогічний університет) був своєрідною навчальною лабораторією. Заснований у 1909 році з ініціативи викладачів, він виник на вимогу часу поліпшити підготовку кадрів для міських двокласних училищ. Музейне зібрання складалося з книжок, наочних посібників, кращих зразків робіт вихованців інституту та учнів училища. В музеї вихованці інституту готувалися до практичних уроків, вчилися виготовляти наочні посібники, а також вивчали спеціальну методичну літературу.

На початку кожного навчального року вихованці інституту ділилися на групи для роботи в музеї. Кожна група отримувала завдання протягом півроку вивчити, проаналізувати визначену літературу, підручники, певний вид навчальних посібників. Підсумком монографічного вивчення джерел та їх порівняння були реферати вихованців. Результати обговорення фіксувалися в протоколах, які потім розмножувались і, як своєрідні анотовані довідники,

вручалися випускникам інституту. Списки посібників друкували у щорічнику Глухівського учительського інституту.[2,422]

Як свідчать результати огляду музеїв при навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України, проведеного обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю у 2007 році, освітянами Сумщини накопичений значний досвід роботи музеїв історико-краєзнавчого профілю, розширюється тематика музейних експозицій, що поступово звільняються від формалізму та наповнюються конкретними краєзнавчими матеріалами, знайденими в архівах та під час пошукових експедицій.

Музеї багатьох навчальних закладів області стали справжніми методичними центрами поширення кращого досвіду, інноваційних засобів організації навчально-виховного процесу. Музейні матеріали широко використовуються учнями, вихованцями, слухачами Сумського територіального відділення Малої академії наук України при написанні рефератів, пошуково-дослідницьких робіт.

Проведення занять на базі музеїв, тематичне анкетування вихованців Сумського обласного центру позашкільної освіти свідчать про важливість свідомого використання загальних властивостей музейних предметів: репрезентативність, інформативність, експресивність; виявлення і вивчення їх індивідуальних конкретних ознак у процесі атрибуції, наукової обробки. Вивчення, систематизація, класифікація, каталогізація та паспортизація музейних предметів – далеко не повний перелік форм роботи з ними, що сприяють розширенню знань, умінь, розвитку інтелекту, навичок дослідницької роботи.

У процесі сприймання, детального вивчення музейного предмета, іншої роботи над ним відбувається своєрідне „розпредмечування” духовних цінностей, і таким чином прилучення молоді до культурної спадщини минулого, розкриття особистої творчої зацікавленості.[3,8].

Важливу роль у вивченні експозиції музею відіграють науково-допоміжні матеріали. Це карти, схеми, таблиці, макети, інші матеріали, що виготовляються учнями для потреб експозиційної, науково-дослідницької роботи. У музеях зосереджуються, постійно поповнюються історичні та природничі колекції, що використовуються учнями й студентами для практичних занять.

Мета музею – вчити, розвивати, виховувати – повинна реалізуватися в процесі безпосередньої участі молоді в багатогранній музейній діяльності. У краєзнавчій роботі музеїв громадсько-адміністративні засади поєднуються із розвитком різноманітних форм творчої самодіяльності і громадської активності школярів під тактовним педагогічним керівництвом.[4]

Комп'ютеризація освітніх закладів в цілому і музейної справи зокрема робить доконче потрібним вивчення, облік, систематизацію фондів, нагромадження історичної інформації. Досвід свідчить, що ці ланки музейної роботи - ефективний засіб розвитку творчих здібностей дітей. Проаналізувавши результати роботи кращих вихованців, які займаються у фондах музеїв міста Суми, автори дійшли висновку, що діти активно самореалізуються в цьому виді діяльності. При цьому в них формуються такі особистісні новоутворення, як здатність до вибору мети, проектування методу її досягнення, до організації діяльності в комп'ютерному середовищі. При спілкуванні з іншими безпосередньо чи через комп'ютерну мережу набувається особистісний досвід, формується суб'єктна позиція.

Керівники гурткової роботи Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю щорічно знайомляться з особливостями діяльності музеїв обласного центру та області. Педагоги екскурсійно-краєзнавчого відділу інформують працівників центру про склад фондів, музейні колекції, виставкову діяльність музеїв з метою органічного включення музейних засобів до навчально-виховного процесу.

Конкретні цільові настанови для вивчення програмних тем з краєзнавства, їх місце в структурі всього навчально-виховного процесу обумовлюють вибір форм та методів роботи з використанням музейних засобів, для того, щоб зацікавити дитину, пробудити інтерес, розвинути її творчі здібності.

Серед цих методів – оглядові та тематичні екскурсії. З метою виховання дбайливого ставлення, розвитку уяви, практичної допомоги у поповненні та науковій обробці музейних фондів, молодь залучається до їх виявлення, вивчення та описання пам'яток історії та природи.

Великий інтерес викликають творчі завдання по розробці фрагментів музейних експозицій та виставок „Сім чудес Сумщини”, „Голодомор 1932-1933 років на Україні ”, „Історія дитячого туризму на Сумщині ”. Такі завдання формують уміння цілеспрямовано відбирати змістовні інформації, варіювати засобами навчання і виховання залежно від педагогічних завдань, віку дітей.

У процесі підготовки та проведення музейних екскурсій вихованці набувають навиків та умінь щодо планування змісту інформації, добору найінформативніших та емоційно-виразних опорних сигналів – музейних експонатів для включення їх до експозиційного показу та розповіді. Набуті знання та практичні навички з використанням фондів зібрань музеїв стають у нагоді при підготовці рефератів, статей.

Цікава система роботи склалася у музеї туризму та краєзнавства, який створено в Сумському обласному центрі позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю. У процесі формування інтересу до історичної, природничої та культурної спадщини у вихованців виникає предметно-образне уявлення про факти, події та явища оточуючого середовища. Усвідомлення того, що побачене й почуте в музеї є достовірним, викликає у дітей почуття причетності, зумовлює настрій співпереживання, створює сприятливу емоційну обстановку для розвитку їх творчих здібностей.

Важливу роль у процесі залучення молоді до вивчення і збереження культурної спадщини відіграє професійна підготовка педагога, його бачення

місця музею в структурі навчально-виховного процесу. Проаналізувавши результативність роботи гуртків Центру, автори дійшли певних висновків. Частина керівників гурткової роботи взагалі не пов'язує навчально-виховний процес з відвіданням музею, є група гуртків, заняття в яких частково проводяться на базі музеїв міста. Особливий інтерес представляють гуртки, заняття яких тісно пов'язані з музейною діяльністю. Саме в таких гуртках просліджується результативність роботи, найвищий відсоток відвідування занять, нарешті розкриті і використані можливості, дані дітям природою, про існування яких дехто часом і не підозрював. Вихованці таких гуртків пройшли шлях від активних учасників краєзнавчих вікторин, еколого-краєзнавчих експедицій, круглих столів до слухачів Сумського територіального відділення МАН, учасників всеукраїнських науково-практичних конференцій філософської, історичної, краєзнавчої тематики.

Так на прикладі геолого-туристського гуртка можна прослідкувати ріст та розвиток вихованців, розкриття їх талантів та здібностей. Перші завдання діти отримали від музею туризму та краєзнавства обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю щодо укомплектування колекції гірських порід та мінералів Сумщини. Пошукова робота наскільки захопила учнів, що переросла у дослідницьку, стала головною мотивацією пізнавального процесу. Щороку влітку на території області проходить геолого-краєзнавча експедиція „Скарби Сумщини”, учасники якої активно долучаються до пошукової роботи, камеральної обробки геологічних експонатів, складання довідника юного геолога. Стало очевидним, що систематична пошукова робота сприяла розвитку пізнавального інтересу у дітей, позитивно впливала на їх ставлення до навчання у школі. При правильній організації діяльності учнів, систематичній та цілеспрямованій виховній діяльності пізнавальний інтерес став стійкою рисою особистостей вихованців.

Педагогами центру була розроблена авторська навчально-виховна програма вищого навчального рівня для дітей старшого шкільного віку

„Геологи-туристи”, що передбачала роботу за визначеними темами з узагальненням пошукових та дослідницьких матеріалів, підготовку вихованців до навчання у системі МАН. Ставши слухачами історико-географічного відділення МАН, старшокласники отримали навички науково-дослідницької роботи, вміння експериментувати і робити висновки, представляти і захищати свою роботу перед компетентною аудиторією, а головне, досвід створення серйозних наукових робіт.

Форми і методи використання матеріалів музею в навчально-виховному процесі надзвичайно різноманітні. Загальною рисою всіх форм освітньої роботи є їх зв'язок із пропагандою пам'яток історії, природи, суспільства.[5] Спільність форм добре просліджується на прикладах музейної екскурсії, занятті-екскурсії, лекції, консультації. Екскурсійну розповідь педагога центру будують на основі живого споглядання об'єктів, перевагу віддають індукції. Таке ставлення до методів проведення занять традиційне. В такому випадку музей вчить правильно мислити, розвивати дослідницькі нахили. Викладання здійснюється природним шляхом: від спостереження конкретного до абстрактного.

Практикуються екскурсії з широким використанням ігрових методик, урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей. Темі занять „Міста і села нашого краю”, „Чудеса архітектури навколо нас”, „Слобожанська вишивка ”. Ці заняття позитивно впливають на формування у дітей громадянської свідомості. Для дітей молодшого шкільного віку розроблені нові екскурсії-прогулянки, ігри, заняття-милування. Для середнього шкільного віку акцент зроблено на грі, на її якісно новому рівні: гри-дослідженні, гри-конкурси, гри-пошуку. На заняттях, пов'язаних з вивченням історії краю, діти готують розповіді про історичні події, обряди, звичаї, поширені на Слобожанщині. Під час занять вихованці розповідають легенди про заснування населених пунктів, прослуховують записи спогадів знаменних подій, читають твори письменників-земляків.

Оновлення виховного процесу передбачає освоєння динамічних форм і методів освітньої діяльності, що відповідають інтересам і запитам дітей. Зростає роль діалогу як демократичного шляху пошуку істини.

Набули популярності заняття-тренінги: „Доля моєї родини”, „Свідки і свідчення”, що мають за мету навчити дітей творчо думати, аналізувати, одержувати знання, робити правильні судження та висновки.

Таким чином, форми красназавчої роботи з дітьми в музеї сприяють активізації мислення, творчого пошуку рішень нестандартних ситуацій, розвивають творчі здібності, виховують любов до рідного краю, природи, історико-культурної спадщини.

Музеї називають храмами талантів, адже вони важливий засіб культурно-освітнього зростання людини, збагачення її досвіду. Без них жодна людина не могла б сягнути своєї суспільної значущості. [7,83]

Література

- 1.Басов В.И. Школьный музей местной природы/Вестник воспитания.- 1915. - №3.
- 2.Ежегодник Глуховского Учительского института. Год первый./ Под ред. М.С.Григоревского. - К., - 1912. – 470 с.
- 3.Залучення учнівської молоді до вивчення і збереження пам'яток історії та культури рідного краю: Науково-методичний збірник/Укладач М.Л.Струнка. – К.: НДІ педагогіки УРСР, 1990. – 84 с.
- 4.Зміст і форми роботи краєзнавчих музеїв у сучасних умовах (методичні рекомендації) під ред. Ганнусенко Н.І., Омельченко Ю.А - К. -1992. – 34 с.
- 5.Нормативна база діяльності музеїв навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України. -К. -2006. -28 с.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. К. - 1977, т.3. - с. 128.
7. Розвиток учбових музеїв. Навчальний посібник./ Ю.А.Омельченко. -К.: НМК ВО, 1988. – 195 с.

8. III з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців. Матеріали та документи.-К.:
ВЦ «Академія», 2004. – 160 с.